

- Götzsche, Hans. 1994. *Deviational Syntactic Structures. A Contrastive Linguistic Study in the Syntax of Danish and Swedish*. Doktorsavhandling. Göteborgs universitet. Institutionen för svenska språket.
- Götzsche, Hans (a). Under udgivelse. On the Analysis of Clefting. Bidrag på XVIth Scandinavian Conference of Linguistics. Åbo 14-16 november 1996.
- Götzsche, Hans (b). Under udgivelse. Om satsadverbial i svenska. Bidrag på Svenskans beskrivning 23, Göteborg 15-16 maj 1998.
- Hansen, Aage. 1967. *Moderne Dansk* bind III. Grafisk Forlag.
- Jespersen, Otto. 1924. *The Philosophy of Language*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Okada, Sadayuki. 1998. Reflexive pronouns with split antecedents, *Journal of Pragmatic* 30:59-84.
- Trask, R. L. 1993. *A Dictionary Of Grammatical Terms In Linguistics*. London and New York: Routledge.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1999

HUMORALPATOLOGIENS BETYDNING FOR METAFORISKE VREDESKONCEPTER

Carsten Hansen (Københavns Universitet)

Som man sikkert erindrer fra diskussionen efter mit foredrag om Lakoff & Johnsons metaforprojekt på MUDS 6 for to år siden, kom vi ind på Lakoffs bombastiske udtalelse: "Det sproglige tegn er ikke vilkårligt. Det er motiveret." Det afgørende er imidlertid: På hvilket niveau er der tale om motivation? Hvad består motivationen i? Er den fysiologisk eller kulturelt bestemt? Eller begge dele?

Dér fortsætter jeg så i denne artikel. Her vil jeg tale om humoralpatologiens betydning for metaforiske vredekoncepter.

Humoralpatologien

Humoralpatologien, eller humoraldoktrinen, går i sin oprindelse tilbage til Hippokrates fra Kos (ca. 460-375 f.Kr.), men fik sin klassiske, kanoniske udformning af Galenos (130-201). Under navnet Salernoskolen fungerede den som forbillede og inspirator for middelaldermedicinen i Europa.

Læren om de fire legemsvæsker, også kaldet kardinalvæsker: gul galde, sort galde, slim og blod, danner kernen i humoralpatologien. Den indgår som medicinsk lære om det menneskelige mikrokosmos i et større filosofisk system gående ud på at alt i universet udgør et større, harmonisk sammenhængende hele - makrokosmos - bestående af de fire grundelementer ild, jord, vand og luft. De fire kardinalvæskers indbyrdes harmoniske balance er en forudsætning for menneskets sundhed. Forrykkes den indbyrdes balance, indtræder sygdom.

Aristoteles føjede en række andre træk til det korrelerende skema med kardinalvæsker og grundelementer, nemlig de fire træk [kold, varm, våd, tør], som kunne kombineres på tværs. Resultatet giver således følgende trækkombinationer:

gul galde - [tør, varm]

sort galde - [tør, kold]

slim - [våd, kold]

blod - [våd, varm]

At urtemedicinen fik så central en plads i middelalderens lægebøger (se nedenfor) og i den terapeutiske praksis, skyldes Galenos idet han inkorporerede humoralpatologien i en teori om den menneskelige fordøjelse. Denne, siger han, består af tre faser. I den første transformeres føden til basislegemsvæske i maven. Restproduktet er fæces. I den anden fase begynder de fire kardinalvæsker at udkrystallisere sig. Milten transformerer basislegemsvæsken til gul galde, og leveren producerer blod. Restproduktet er urin. Tredje fase er mere kompleks. Blodet, der danner grundlag for hele kroppens virke og vækst, transporteres her rundt i legemet. Restproduktet er sved. Man ser således tydeligt udviklingen fra fæces' faste form i første fase over urin i anden til svedens næsten luftige i form af vanddampe i den tredje fase. I denne sidste fase virker også de forskellige 'kræfter'. Fordøjelseskraften bundet til blodet sikrer legemets virke og vækst, den vitale kraft knyttet til hjertet regulerer legemstemperaturen og følelserne, mens hjernen styrer den kraft der tager sig af kroppens bevægelser.

Den galeniske fordøjelsesteori suppleredes med en humoral fordøjelsesfarmakologi. De ovenfor nævnte aristoteliske træk [kold, varm, våd, tør] blev betragtet som de fire universelle egenskaber der i kraft af deres indbyrdes forhold konstituerer alle planter og al føde. Balanceforstyrrelser i det menneskelige legeme kan således logisk nok bringes til ophør via indtagelse af bestemte former for føde eller planter. En galenisk terapi for en person der lider af en kolerisk sygdom, fx et opfarende sind, består i indtagelse af fx opium [våd] og bulmeurt [kold] for at opveje overvægten af gul galde [tør, varm], mens patienten for enhver pris bør undgå hvidløg [tør, varm] og ingefær [tør, varm].

Hos Henrik Harpestreng, der levede i det 13. århundrede, og som tilskrives et anseligt forfatterskab af urte-, læge-, og stenbøger, hedder det således i *Liber Herbarum* i P. Haubergs oversættelse:

Ært er tør og varm; kogt og spist giver den god fordøjelse og varmer maven godt, men vogt dig for at spise den, hvis du har nogle ulcera - altså bylder - fordi den forøger smerten, og spis den ikke under åreladning, ej heller når du lider af øjensmerte, fordi den frembringer og forøger varme og betændelse og forårsager svære ting og tillader ikke, at den urene væske flyder fra øjnene.

Humoralpatologien har tre aspekter: *Det fysiologiske, det psykologiske og det medicinske.*

Fysiologisk regulerer de fire legemsvæsker menneskets kropslige funktioner.

Psykologisk definerer legemsvæskerne menneskets fire grundlæggende temperament:

Det koleriske temperament (hidsig, vred) som skyldes en overvægt af gul galde og er knyttet til elementet ild. Det melankolske (nedtrykt, frygtsom) som skyldes en overvægt af sort galde og er knyttet til elementet jord. Det flegmatiske (træg, uberørt) som skyldes en overvægt af slim og er knyttet til elementet vand. Og endelig det sangvinske temperament (følelsesbetonet, optimistisk) som skyldes en overvægt af blod og er knyttet til elementet luft.

Medicinsker der tale om at humoralpatologien netop er en patologi: Den beskæftiger sig med sygdomme, deres årsager og symptomer. Men ikke nok med det. Den ordinerer en terapi med henblik på at genetablere de fire kardinalvæskers indbyrdes balance. Den til langt op i forrige århundrede meget udbredte åreladning er et vidnesbyrd om lærens sejlivedhed.

At det fysiologiske, det psykologiske og det medicinske indgår i et tæt samspil, fremgår tydeligt af at et misforhold mellem væskerne ikke blot får konsekvenser for temperamentet, men også for evt. sygdomme, og tilstanden bliver følgelig beskrevet såvel i psykologiske som biologisk-fysiske termer. Lad mig nævne to eksempler. Fx fremgår en overproduktion af gul galde af at patienten har opkastning af gul galde og samtidig drømmer om ild. På den anden side giver en overproduktion af blod sig udslag i rødmen i huden og opsvulmede årer; samtidig udvikler personen skødesløshed og en vis grad af genstridighed.

Det er vigtigt at understrege at humoralpatologien findes i mange varianter og at der langt fra herskede enighed om systemets udformning i detaljen. Eksempelvis anfører Oxford Classical Dictionary at Hippokrates fra Kos regner med de to kardinalvæsker galde og slim, mens der i andre skrifter hos andre forfattere opereres med blod, vand, galde og slim. Praxagoras af Kos repræsenterer vel nok en af de mest komplekse varianter af humoralpatologien idet han arbejder med 12 forskellige legemsvæsker. Specielt i middelalderen udvikles på baggrund af Galenos' teori et utal af forskellige meget komplekse tegn- og symbolsystemer med inddragelse af alt lige fra menneskets alder til planetsystemet. Ikke

mærkeligt iøvrigt at teorierne kunne divergere så kraftigt når man betænker deres manglende empirisk-videnskabelige fundering i moderne forstand. Selvom de i nogle henseender ikke kan afskrives som fuldstændig spekulative idet de ofte bygger på en blanding af intuition, afprøvning og naturiagttagelse. Karsten Friis Johansen kalder sågar de græske lægers kombination af erfaring og teoridannelse for "meget sober" og deres betydning for tænkningens historie ligger i deres "...bevidst(e) forsøg på at opbygge en erfaringsvidenskab".

Inden jeg går over til at sige noget om humoralpatologiens danske sproglige nedslag, vil jeg som illustration citere den meget læste Hildegard af Bingens latinske lægebog fra slutningen af det 12. århundrede:

OM ANGST

Når den varme (væske, CH) får overvægt over den tørre, og den tørre over den fugtige samt den slimede, får vedkommende person mange hæmninger i sin opførsel, med skiftende vrede, sorg og glæde, men intet er vedvarende, fordi angsten er i ham, som en bølge på vandet, og han er bange for alting. Nogle af dem, der har det sådant, kan leve længe, men flertallet dør hurtigt (Hildegard 1997:73).

OM VREDLADENHED

Når den varme overstiger den fugtige, og den fugtige såvel den tørre som den slimede, så er den pågældende person listig, men ufredelig og oprørsk, og elsker stridigheder. Han er mager af legemsbygning, men grådig efter mad. Rask er han ikke, men dog heller ikke bundet til sengen, men oppegående, og han kan leve længe, dog ikke til høj alder, for han dør, før han bliver gammel (Hildegard 1997:75).

Humoralpatologiens sproglige nedslag

På sidste MUDS refererede jeg Lakoff & Johnsons grundlæggende metaforopfattelse, nemlig at *metaforen er den grundlæggende mekanisme hvormed vi som humanbiologiske væsener begriber os selv og vores omverden*. Og jeg sagde også følgende om denne grundposition idet jeg citerede mig selv i lettere bearbejdet form fra en anmeldelse i tidsskriftet Hermes nr. 18:

Man savner hos Lakoff en diskussion af, hvorledes *sammenhængen* mellem den reale verden og det konceptualiserende og klassificerende menneske ser ud. Det er utilstrækkeligt med en vag henvisning til, at vi som arts væsener er kognitivt struktureret inden begrebs- og sprogudviklingen. Ganske vist må man medgive Lakoff - og hans medforfatter Zoltan Kövecses - at de i deres case study om *anger* undersøger, på hvilke måder *anger* bliver *begrebet* og *udtrykt*, men man savner hos Lakoff generelt en teoretisk

diskussion af dette forhold. (...) Man må efterlyse en determinationsmulighed fra sprog over kognition til sansning. I Lakoff & Johnsons samlede produktion henvises der ganske vist til, at der findes denne mulighed - altså at sproget determinerer tanken og vores begreber, men det er ikke teoretisk funderet hos dem. Man må således plædere for en teoriexpliciteret vekselvirkning, hvor også sprog og erfaring - ikke blot det enkelte individs, men et helt kollektivs, strækkende sig ud over enkeltindividets livsforløb - kan med-determinere grundbegreber og koncepter (Hansen 1997:103).

Jeg har i mellemtiden fundet opbakning i min kritik. Det drejer sig om de to hollændere Geeraerts & Grondelaers (95). De argumenterer i deres artikel *Cultural traditions and metaphorical patterns* for at metaforiske koncepter ikke udelukkende forsøges forklaret ud fra en erfaringsbaseret humanbiologisk model som den kendes fra Lakoff & Johnson-skolen - i bedste fald med synkron kulturelle modifikationer. I en kritik af Lakoff & Kövecses' vredestudier (Kövecses 1989) viser G & G hvorledes historisk tilbagelagte og videnskabeligt udspillede forklaringsmodeller, in casu humoralpatologien, er den systematiske motivation bag mange leksemer inden for det moderne følelsesvokabular - især spiller den foromtalte psykologiske del af humoralpatologien en stor rolle.

G & G tager i deres argumentation udgangspunkt i slogannet fra en belgisk kampagne mod skulkeri iværksat af det belgiske undervisningsministerium: *Van spijbelen word je doof - 'hvis du skulker fra skolen bliver du døv'*. Deres pointe er at dette slogan er et afledt produkt af et kulturhistorisk ældre, andet slogan, som man også kender fra dansk opdragelseshistorie, nemlig *man bliver døv* (eller blind og det der værre) *af at onanere*. Jf. debatten i 30'erne i Sex og Samfund, fx Næsgaard (1939:77). Forestillingen om at onani svækker kroppen, sætter vitale funktioner ud af kraft, ja i værste fald forårsager dødelige sygdomme, var ikke bare et konspiratorisk produkt lanceret af præster og forældre for at holde ungdommen på dydens og arbejdsomhedens vej. Den har sin oprindelse i humoraldoktrinen. Den i hele Europa velanskrevne mediciner Tissot udgav i 1772 en afhandling om Onani (Tissot 1972), hvori han med udgangspunkt i Hippokrates fra Kos' skrift *De Genitura* skriver:

Hippokrates troede, at sæd udskilles fra hele kroppen, men fortrinsvis fra hovedet. En mands sæd, siger han, kommer fra alle kroppens legemsvæsker, af hvilke den er den vigtigste komponent... Nogle årer og nerver fører fra alle andre steder i kroppen ned mod de genitale organer, og når disse organer er fyldt op og opvarmede, oplever de en trang, som breder sig gennem hele kroppen, mens den producerer en følelse af varme og velvære. Legemsvæskerne indgår derefter i en slags gæringsproces, som udskiller deres

mest værdifulde og balsamiske substans, og denne substans, når den er udskilt fra resten, bliver transporteret til de genitale organer via rygmarven.

Som det fremgår af citatet, kan man let forestille sig hvad der sker ved overdreven sædproduktion: Den naturlige balance mellem legemsvæskerne forrykkes, og kroppen fungerer ikke længere normalt.

G & G viser via et opslag i Roget's Thesaurus at feltet 'vrede' er besat med en lang række udtryk der tydeligvis har deres oprindelse i humoralpatologien: choler (vrede), gall (vrede), rouse one's choler (udløse vrede), stir one's bile (udløse vrede), galling (udløse vrede), choleric (opfarende), liverish (opfarende), splenetic (opfarende), hotblooded (opfarende), fiery (opfarende), hotheaded (opfarende).

At det samme er tilfældet i moderne dansk, kunne en række opslag under vrede og dets synonymer i 10. udgave af Synonymordbogen fra 1981 tyde på:

sur:
eddikesur

vred:
bitter, forbitret, gift og galde, oprørt

rasende (rase):
bruse op, fråde, hidsig, ilter, kolerisk, komme i kog, koge, kogende, være på kogepunktet, opbrusende, ophidset, få en prop

Der er ingen tvivl om den humorale motivation på det såkaldt globale, dvs. generelle niveau, men G & G påpeger med rette at to af udtrykkene i deres opslag fra Roget's Thesaurus volder problemer på det lokale, specifikke niveau inden for forklaringsmodellen.

Det første udtryk er *hot-blooded*. Den generelle teori lærer os at den typiske legemsvæske knyttet til vrede er gul galde. Hvordan kan det så gå til at blod overtager den gule galdes egenskaber? Svaret på dette spørgsmål finder man via omvejen ad en metodisk pointe: analysen må funderes i en *detaljeret* analyse af humoralpatologien. I dette tilfælde en påvisning af blodets dobbeltrolle. Blodet er dels en af de fire kardinalvæsker, men da det også optræder som en blanding af de fire kardinalvæsker der transporterer disse rundt i kroppen, kan det ikke undre at det kan optræde metonymisk for den opvarmede gule galde. Men eksemplet viser også

en anden metodisk pointe, nemlig at den detaljerede analyse må funderes sprogspecifikt og dermed også (sub)kulturspecifikt. Også i moderne dansk findes udtrykket *varmblodig*, og også med humoral motivation: Når det an sich våde og varme blod, der jo er en blanding af de fire legemsvæsker, bliver endnu varmere, forrykkes den harmoniske balance i kroppen. Varme er et af følelsernes konstituerende træk, og hos en varmblodig person er følelserne følgelig fremherskende. Men i dansk er en varmblodig person ikke opfarende, det er han derimod både i engelsk med *hot-blooded* og i tysk med *heißes Blut*. Hvorfor der findes denne forskel, kan kun en detaljeret diakronisk sprog- og kulturspecifik analyse finde svaret på.

Det andet problematiske eksempel på det lokale niveau er det engelske *splenetic* afledt af *spleen*. På det globale niveau er eksemplet humoralteoretisk clear cut: udtrykket er et udtryk for humoralteoriens indflydelse på det engelske følelsesvokabular. Men milten og dets formodede produkt galde kan som bekendt forbindes med så forskellige karaktertyper som det koleriske eller det melankolske temperament, hvilket også ses af de to overførte betydningsvarianter af *spleen* i moderne engelsk: 1. milt, 2. vrede og 3. nedtrykthed.

Hvad er nu på det lokale niveau motivationen bag de to forskellige betydningsvarianter? Man kan pege to forklaringsmuligheder.

Den ene består i en henvisning til den almindelige mangfoldighed for ikke at sige forvirring der ligger i de forskellige varianter af humoralpatologien.

Den anden består i en række referencer til fremstillinger der peger på opfattelsen af det koleriske som en bestemt variant af det melankolske. Om den ene eller den anden forklaring er at foretrække, kan også i dette tilfælde kun afklares via en detaljeret diakronisk sprog- og kulturspecifik analyse.

Kövecses tager i artiklen *Anger: Its language, conceptualisation, and physiology in the light of cross-cultural evidence* fra 1987 til genmæle mod Geeraerts og Grondelaers. Og som titlen signalerer, er der tale om at udrede det komplekse samspil mellem sproglige udtryk, bevidsthedsmæssige konceptualiseringer og kropslige erfaringer. Kövecses plæderer for et kombinatorisk syn på hvad der motiverer en bestemt mængde af udtryk i et givet sprog når der er tale om en bestemt følelse: Den fysiologiske OG den kulturelle forklaringsmodel.

Hans hovedindvending mod en isoleret historisk kulturel motivation lyder således: *Hvis konceptualisering udelukkende var betinget af den specifikke udvikling i en bestemt kultur, så skulle det medføre at meget forskellige kulturer skulle producere meget forskellige*

konceptualiseringer - og dermed meget forskellige sproglige udtryk for vrede. At dette ikke er tilfældet dokumenterer Kövecses på overbevisende vis idet han inddrager empirisk materiale fra en række vredestudier i hhv. japansk, kinesisk, ungarsk, tahitiansk, wolofsk (et afrikansk sprog talt i Senegal og Gambia). Som det fremgår altså også sprog fra kulturer der er meget forskellige fra de såkaldte euro-amerikanske kulturer. I alle disse sprog kan Kövecses identificere den generelle metafor [VREDE ER VARM VÆSKE I EN BEHOLDER] og en eller flere af dens submetaforer [KROPPEN ER BEHOLDER FOR FØLELSER], [VREDE ER VARME] samt [FØLELSER ER VÆSKE]. I forbindelse med den sidste siger Kövecses at den ganske vist ikke blev nævnt eksplicit i Lakoff og Kövecses' første offentliggjorte vredestudier i 1987 (Lakoff & Kövecses (1987), men at den skulle underforstås og at den sammen med de to andre submetaforer tydeligvis relaterer sig til humoralpatologien - ja mere end det: "*They provide a fairly clear characterisation of the essence of that theory*" (Kövecses 1997:184). Og videre hedder det: Kroppen er beholder for vrede, væsken svarer enten til blod eller gul galde, trykket i beholderen er trykket fra overvægten af blod eller gul galde, væskens opvarmning svarer til den stigende temperatur i blodet osv. Kövecses inddrager nu en interessant og absolut sandsynlig videnskabshistorisk forklaring på hvordan det kan gå til at man kan få den opfattelse at Lakoff og Kövecses (1987) ikke anser [VREDE ER VARM VÆSKE I EN BEHOLDER]-metaforen for en variant af den humorale vinkel og at man derfor kan komme til at karakterisere Lakoff og Kövecses' vredestudie som en ethundredeprocents fysiologisk baseret forklaringsmodel. Kövecses synes nemlig absolut at den humorale forklaringsmodel er relevant, men "...at the time of writing the paper we were not so much interested in the cultural-historical background or antecedents of the metaphor as in its motivation - in the bodily motivation sense" (Kövecses 1997:184). Eller med andre ord: Kærlighed gør blind. Lakoff og Kövecses var så engagerede og dermed forblinded i deres humanbiologiske metaforfelttog at de ikke havde øje for andre forklaringsmodeller.

At humoralpatologien som central medicinsk teori *begyndte* at miste terræn efter renæssancen, bør ikke overskygge den kendsgerning at dens deroute foregik gradvist i løbet af de næste tre hundrede år. Geeraerts & Grondelaers' ærinde og altså også mit - er således af principiel metodologisk art og har relevans uanset Kövecses' forbehold: Lingvistiske forklaringsmodeller med kulturel orientering bør suppleres med et diakront perspektiv!

Konkret formuleret kan man stille det kulturspecifikke spørgsmål: *I hvor høj grad kan man i det danske følelsesvokabular spore den leksikalske arv fra humoralpatologien?* Spørgsmålet betyder ikke en påstand eller forventning om at hele vores vrede vokabular kan føres tilbage til humoralpatologien. Det betyder udelukkende intentionen om at supplere Kövecses' fysiologiske tilgang med diakroniske længeundersøgelser. G & G introducerer et godt - og i anden sammenhæng kendt - analyseredskab til at fange dobbeltheden i de to tilgange: *Nyfortolkning* (reinterpretation). Et udtryk fra vores følelsesvokabular kan udmærket have sin oprindelige motivation fra humoralpatologien. Selv om vi ikke længere tror på den videnskabelige gyldighed af humoralpatologien - ja langt de fleste sprogbrugere kender den slet ikke - oplever vi alligevel disse udtryk som motiverede. Ikke som konkret motiverede udtryk, men som metaforiske. Som illustration kan man lade shakespeareforskeren Pope komme til orde:

Though it [the humoral doctrine] now may be dead in our minds it is far from dead on our tongues. We have been taking each other's temperatures for over a hundred years and finding them steady at around 98,4° F, but we still use and understand the language of humoral psychology. The only difference is that when we describe somebody as having hot blood or a cold heart or a dry wit we realize that we are talking metaphorically whereas in the past we would have believed ourselves to have been talking about physical qualities (Pope 1985:179).

Humorale vredeudtryk hos Holberg

G & G's opfordring til at foretage diakroniske længeundersøgelser har jeg taget til mig. Mit valg er faldet på Ludvig Holberg.

Hvad gør man hvis man ikke lige har hele Holbergs forfatterskab præsent, ikke har tid til at genlæse det og er blevet klar over at det endnu ikke findes på elektronisk læsbar form. Ja, ud over at Ordbog over det Danske Sprog jo også dækker Holberg, foreligger der jo Holberg-Ordbogen. Som søgeord har jeg valgt en række humorale udtryk. Dels de helt oplagte som *blod*, *flegma*, *galde*, *milt*. Derudover de humorale attributiver, *sort*, *gul*, *tør*, *våd*, *kold*, *varm*. Dernæst nogle generelle søgeord inden for domænet *vrede*, nemlig *hidsig* og *vrede*. *Hidsig* er fremkommet via min generelle søgningserfaring efter vredeudtryk, hvor *hidsig* er det jeg kalder et 2. gradssøgeord. Det samme er tilfældet med *udkaage* der som 1. gradssøgeord har *vrede*.

blod:

endskiøndt Han (: *Socrates*) havde stor Forraad paa Galde og hidsigt Blod, har han dog ... ladet see større Prøve paa Moderation og Urets Forglemmelse, end nogen anden Philosophus

flegma:

Hannibal Sehested havde dog ved sin Flegma og ved at temporisere (vise ro og tålmodighed, CH) faaet dem begge (: *Ulfeld og Griffenfeld*) i Sækken

galde (gul):

jeg har gaaet noget forvit udi denne Sag; men naar Galden begynder først at løbe over

galde (sort):

Hvad Almuen ... anseer som ... en Hoved-Feyl, ja en Sygdom der reyser sig af den sorte Galde: thi det er fornemmeligen hos saadanne Folk, man finder den Stivhed som uforskyldt faaer Navn af Bestandighed

guul: se galde

hidsig (for Holberg betyder hidsig ofte *samtidig* fysisk varm):

1. ... da skal Personen, som er kaaldsindig, blive lige saa forliebt udi Jomfruen, som hun nu er i ham, og hun skal blive ligesaa kaaldsindig, som hun tilforn var hidsig
2. Var Hr. Jeronimus en Mand at tale med som andre ikke saa hidsig og fremfusend

kold:

Dog blir der intet af, hun hastig taber Modet,/ Saa hidsig, som hun var, saa kaald da bliver Blodet

milt:

Hvad som foraarsager, at Miltesyge er meest utaaelig, er dette, at Svagheden fører Utaalmodighed med sig

sort: se galde

tør: ingen belæg

udkaage:

Man haver Exempler paa Mennisker, hvilke efter en langvarig Sygdom, hvorved de onde og usunde Vædsker ere udkaagede, have faaet tilligemed et andet Legeme et nyt Sind

vaad: ingen belæg

varm:

nogle af de Israelitiske Konger have været hverken varme eller kaalde, og synes det, at de gemeenligen have arbeidet paa en Tolerance med den Hedenske Religion

vrede (se udøse):

Dersom hand ikke udi min Nærværelse heiler sin Syster igiennem, saa skal jeg ud-øse ald min Vrede mod ham

Resultatet er mildest talt forjættende, synes jeg. Men havde en af de tre redaktører der fra halvtredserne og frem til udgivelsen af sidste og femte bind i 1988 stod for Holbergordbogen, nemlig Aage Hansen, Svend Eegholm-Pedersen og Christopher Maaløe været til stede, SÅ ville de nok havde sagt: ja selvfølgelig. Hvem skulle det kunne undre? Jo, alle os der har ladet os rive med af den kropsbaserede humanbiologis umiddelbart besnærende fascination.

Afslutning

Jeg har ovenfor i skitseform vist at man i høj grad kan spore den leksikalske arv fra humoralpatologien i det danske følelsesvokabular Og dermed mener jeg også at have bekræftet det frugtbare i det ovenfor refererede program. Nemlig: Metaforiske koncepter kan ikke udelukkende forklares ud fra en erfaringsbaseret humanbiologisk model. Der skal også medtages en kulturel forklaringsmodel i diakront perspektiv!

Litteratur

- Geeraerts, Dirk & Stefan Grondelaers. 1995. Looking back at anger: Cultural traditions and metaphorical patterns. Taylor, John R. & Robert MacLaury (red.). *Language and the cognitive construal of the world*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter:153-179.
- Hansen, Aage, Svend Eegholm-Pedersen & Christopher Maaløe (red.). 1981. *Holberg-Ordbog: Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog*. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hansen, Carsten. 1997. Lakoff og Johnsons metaforprojekt - status og perspektiver. Peter Widell & Mette Kunøe (red.). *Rapport fra 6. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus: Aarhus Universitet:99-106.
- Hildegard af Bingen. 1997. *Hildegards Lægebog*. København: Rhodos.
- Kövecses, Zoltán. 1989. *Emotion concepts*. New York: Springer-Verlag.
- Kövecses, Zoltán. 1995. Anger: Its language, conceptualization, and psychology in the light of cross-cultural evidence. I: Taylor, John R. & Robert MacLaury *Language and the cognitive construal of the world*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter:181-196.
- Lakoff, George & Zoltán Kövecses. 1987. The cognitive model of anger inherent in American English. I: Holland, Dorothy & Naomi Quinn *Cultural models in language and thought*. Cambridge: Cambridge University Press:195-221.
- Møller-Christensen, Vilhelm. 1966. Lægekunst. *Kulturhistorisk Leksikon* XI:79.
- Næsgaard, Sigurd. 1975. Onanien. I: Elbrønd-Bek, Bo & Ole Ravn *Sex og Samfund. En antologi af artikler, noveller og digte fra tidsskriftets 4 årgange*. København: Fremad.
- Pope, Maurice. 1985. Shakespeares's medical imagination. *Shakespeare survey* 38:175-186.

Sørensen, Kousgård John. 1966. Lægebøger. *Kulturhistorisk Leksikon* XI:76.
Tissot. 1772. *L'Onanisme: Dissertation sur les maladies produit par la masturbation*. Grasset, Lausanne.

Note

Tak til Poul Jacob Holck fra Institut for Navneforskning ved Københavns Universitet for frugtbar diskussion om humoralpatologien.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1999

DET UNIVERSITÆRE SKRIFTSPROG - FORM OG INDHOLD, KAN DET SKILLES AD?

Af Lis Hedelund og Peter Stray Jørgensen (Formidlingscentret, Københavns Universitet)

Emnet, problemstillingen, problemformuleringen

Emnet er de studerendes problemer med det akademiske skriftsprog i den universitære opgave som har den videnskabelige afhandling som model. Problemerne er både grundlæggende problemer med grammatik, syntaks og retskrivning, og overordnede problemer med at skrive et sprog der passer til den genre som opgaven er. Hvordan kan man gøre noget ved det?

Vi vil gerne give vores erfaringer videre her i denne forsamling - for det berører jo de fleste af os som universitetslærere.

Lis Hedelunds indlæg tager fat på studerende manglende grammatiske kompetence der giver sig udslag i *det ukorrekte sprog*.

Peter Stray Jørgensens indlæg tager fat på studerendes mangel på bevidsthed/viden om genren *selvstændig opgave* (= videnskabelig afhandling) der giver sig udslag i *det forkerte sprog*.

Det ukorrekte sprog - Skriftsproget på universitetet

På universiteterne - og andre steder - er der kommet en skærpet opmærksomhed på at en del af de studerende mangler grammatisk kompetence og dermed den nødvendige sproglige basis for at formidle deres faglighed. Som en konsekvens af denne erkendelse er et nyt indsatsområde under Formidlingscentret på KUA blevet en realitet. Her tilbydes kurser for studerende med føruniversitære sprogproblemer. Et sprogligt basiskursus.

De studerende der kommer med deres sprogproblemer, mangler den almindelige kompetence der skal til for at formidle deres faglige viden videre i en tilgængelig og acceptabel form. Nogle gange er den manglende kompetence kombineret med en opfattelse af at syntaksen helst